

**A nyíregyházi
Jósa András Múzeum
évkönyve
LXVI. évfolyam**

A NYÍREGYHÁZI
JÓSA ANDRÁS MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
LXVI. ÉVFOLYAM

JAMÉ

H-4400 NYÍREGYHÁZA, BENCZÚR TÉR 21. • E-MAIL: INFO@JOSAMUZEUM.HU

NYÍREGYHÁZA, 2024

Főszerkesztő:
Dr. Rémiás Tibor

Szerkesztette:
Dr. Holmár Zoltán – Dr. Rémiás Tibor

Korrektorok:
Dr. Holmár Zoltán – Laskayné Szőlősi Katalin

Angol fordítás:
Juhász Myrtil

Lektorok:
Dr. Bene János
Dr. Bodnár Zsuzsanna
Dr. Istvánovits Eszter
Dr. János István
Dr. Németh Péter

Készült
a Nemzeti Kulturális Alapprogram
és a Jósa András Múzeumért Alapítvány anyagi támogatásával
2025-ben.

ISSN 0547-0196

Kiadja a nyíregyházi Jósa András Múzeum
(e-mail cím: info@josamuzeum.hu)
Felelős kiadó: **Dr. Rémiás Tibor** múzeumigazgató
Készült 200 példányban, A/4 formátumban, 27,5 ív terjedelemben.

Szedte és tördelte: **Szemán Attila**
Nyomdai munkálatok: **Grafit Nyomda „R” Kft.**
Felelős vezető: **Ördögh J. Gábor**

Tartalom Contents

TIRPÁKOK – 200 ÉVES AZ ÖRÖKVÁLTSÁG

Bácskainé Pristyák Erika

A bokortanyák településföldrajzi sajátosságai	9
<i>Settlement Geography Characteristics of Grouped Farmsteads</i>	33

Bánszki Hajnalka

Nyíregyháza város történetéről készült első összefoglalók	35
<i>The First Summaries of the History of the City of Nyíregyháza</i>	45

Minya Károly

Tirpák szavak és nevek	47
<i>Tirpák Words and Names</i>	56

Kujbusné Mecsei Éva

Nagy pillanatok a megváltkozott Nyíregyháza 18–19. századi életében	57
<i>Great Moments in the Life of the Redeemed Nyíregyháza in the 18th and 19th Centuries</i>	67

Zsoldos Ildikó

Dr. Meskó László (1851–1922) karrierútja a koalíciós Wekerle-kormány megalakulásáig	69
<i>The Career of Dr. László Meskó (1851–1922) until the Formation of the Wekerle Coalition Government</i>	87

Madár Ximena

Nyíregyháza 1924. évi centenáriumi kiállítása és a városi gyűjtemény létrejötte	89
<i>The 1924 Centennial Exhibition of Nyíregyháza and the Creation of the City Collection</i>	99

Rémiás Tibor

Tirpák kulturális örökség és hagyományok ápolása, kutatása

Márkus Mihály levelezése tekintetében 101

The preservation and research of the cultural heritage and traditions

of Tirpák in relation to the correspondence of Mihály Márkus 153

RÉGÉSZET

Jakab Attila

Beszámoló a tiszakóródi református templom kutatásáról 159

Report on the Research of the Reformed Church in Tiszakóród 172

Belbe Sebastian – Jakab Attila

Árpád-kori ház és leletanyaga Vásárosnamény területéről 173

Árpadian-era dwelling and archaeological finds from the area

of Vásárosnamény 197

Török-Botyánszki Anna – Döncző Boglárka

Szkíta kori áttört díszű hüvelyvég Tiszakóródról 199

Scythian Period Openwork Decorated Scabbard from Tiszakóród 249

Szabó Renáta

Kora újkori kerámia a vámosatyai várból 261

Early Modern Ceramics from Vámosatya Castle 305

TÖRTÉNELEM

Ulrich Attila

Szabolcs és Szatmár vármegyei birtokok elkobzása

a Wesselényi összeesküvés lelepleződése után 307

Confiscation of Estates in Szabolcs and Szatmár Counties

after the Revelation of the Wesselényi Conspiracy 322

Mohácsi Endre

„Ha mi hírei lesznek keg yelmednek, kegyelmed adja értésemre

mindjárt!” Forgách Zsigmond felső-magyarországi főkapitány

levelei Dóczy András szatmári kapitányhoz 323

“If your grace has any news, your grace, let me know immediately!”

Letters of Zsigmond Forgách, Captain-General of Upper

Hungary to András Dóczy, Captain of Szatmár 342

Bene János

- Elemi népiskola létesítése a simapusztai Hosszúhátan
a 20. század elején** 343
*Establishment of an Elementary School in Hosszúhát,
Simapuszta at the Beginning of the 20th Century* 351

Zsoldos Ildikó

- Dr. Meskó László politikai szerepvállalásai 1906-tól 1922-ig** 353
Dr. László Meskó's political involvements from 1906 to 1922 368

Holmár Zoltán

- A magyar papírpénz-kibocsátás körülményei Kállay Tibor
pénzügyminisztersége (1921–1924) idején** 369
*The Circumstances of the Hungarian Banknotes Issue during
Tibor Kállay's Ministry of Finance (1921–1924)* 387

Kertész Tünde Fruzsina

- Kállay Miklós az Amerikai Egyesült Államokban
1953–1955 között** 389
*Miklós Kállay in the United States of America between
1953 and 1955* 400

NÉPRAJZ

Páll István

- Történeti és néprajzi adatok a Felső-Tisza vidéke
és környékének 18–19. századi favázás építkezéséhez** 401
*Historical and Ethnographic Data on the Timber-framed
Construction of the Upper Tisza Region and its Surroundings
in the 18th and 19th Centuries* 415

MÚZEUMPEDAGÓGIA

Lakatos Bernadett

- A Jósa András Múzeum kiállítási stratégiájának fejlesztése** 417
Development of the Exhibition Strategy of the András Jósa Museum .. 425

BIBLIOGRÁFIA

L. Szőlősi Katalin

**A nyíregyházi Jósza András Múzeum és tagintézményei
munkatársainak 2024. évi publikációi 427**

Helységnévazonosító 433
Concordance of geographic names

Rövidítések 435
Abbreviations

A bokortanyák településföldrajzi sajátosságai

Bácskainé Pristyák Erika

A Nyíregyháza környéki bokortanyák egyedi településmorfológiai képpel rendelkeznek, sajátos gazdálkodási szerkezettel működtek a 18. század közepétől, túléltek több jelentős gazdasági és településpolitikai változást. Napjainkban is őrzik eredeti települési sajátosságaikat, bár a város területének növekedése és a 20–21. századi urbanizációs folyamatok következtében a város „ránőtt” a városszéli tanyákra, de az alapvető tanyaképi jellemzőket megtartották. A helyi lakosság tanyáknak, tanyabokroknak nevezte és nevezi ezen településrészeket, a bokortanya kifejezés a településtudományok, a településföldrajz, a szociológiai kutatások megnevezése, így mindkettő helytálló és élő kifejezés.

A Nyírségi homokos területek kialakulásáról

Érdemes röviden áttekinteni, hogy az ember megjelenése előtt hogyan alakult a tájkép, hiszen a természetföldrajzi jellemzők, mikroformák meghatározzák a mindenkori letelepedés sajátosságait. A földtörténeti időkben a Kárpátokból lefutó vízfolyások hordalékszállítására révén finomszemű üledék (apró- és középszemű homok, iszap, agyag) felhalmozódása történt a területen, majd ez a sok apró- és középszemű homokot tartalmazó rétegsor képezte a Nyírségi futóhomok forrását. A folyók futásiránya eredetileg délre tartott, csak mintegy 20-25000 évvel ezelőtt, tektonikus mozgások hatására a Bereg-Szatmári-síkság és a Bodroghöz süllyedni kezdett, és a Tisza és mellékfolyói fokozatosan észak felé kanyarodtak. Az úgynevezett Tokaji-kapu kinyílása után folyt az Alföld belseje felé. A holocén korszak beköszöntését, 10.000 éve a melegebbé váló éghajlat okozta, ennek hatására a növényzet is változott, a homokfelszíneket is egyre jobban védte a növényzet, azóta nem volt jelentős homokmozgás sem.

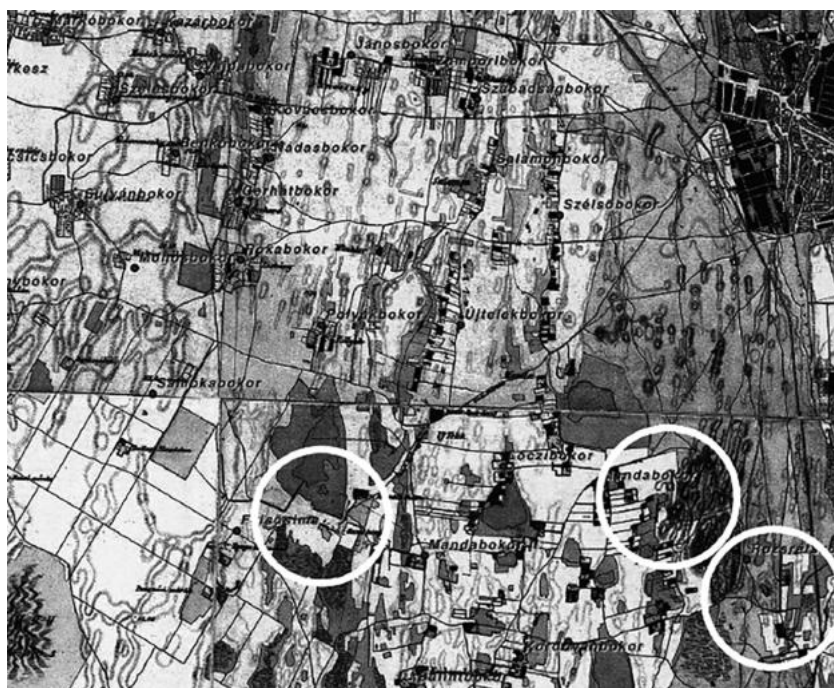
A tanyák területe a Nyírség kistáj öt kissé különböző területéből a Közép-Nyírség területén helyezkedik el. A szélbarázdák az északi részekben meghaladhatják a tíz méteres magasságot is, közöttük lapos mélyedések, (nyírvízlaposok) találhatóak. Ezen mélyedések közül a nagyobbak ma is tavakat alkotnak, a kisebb süllyedésekben – néhol mikroformák – szintén összegyűlt a víz. Ezek mentén telepedett le az ide érkező lakosság, tehát a víznyerés jelentősége és a nagy kiterjedésű rétek biztosították az emberi megélhetéshez az alapot, hiszen kezdetben állattenyésztéssel, legeltető gazdálkodással foglalkoztak az itt élők. Néhány tanyán, például Salamonbokorban, Cigánybokorban még most is jól láthatóak a homokos magasabb maradékgerincek, eleinte lehetőleg ezekre a magaslatokra építkeztek, Benkő- Róka, Sulyán-, Tamásbokorban a „tanyaközi” mélyedések, kacsászatot és vályogvető kisebb tavak helye jól kivehető, egészen az 1960-as évekig még telente „síkáztak” a jégen a tanyabeli gyerekek.

A bokortanyák területének régészeti lelőhelyei

Nem szabad azonban ennyire előre szaladni időben. Az emberi megtelepedés nyomait a régészek az újkőkortól (mintegy 6000 évvel ezelőtt) kezdve folyamatosan ki tudják mutatni. Kisebb-nagyobb lelőhelyek láncolatát ismerjük e területen. Ezek zöméről egy-egy szórványos lelet, elsősorban edény-cserepek kerültek múzeumba.

Az elmúlt években az autópálya, az elkerülő utak, az ipartelepek, a LEGO-gyár építése tette szükségessé az ásásokat. Közülük itt csak a legjelentősebbeket emelem ki. Mandabokor területén 1994-ben folytak ásások Istvánovits Eszter régész vezetésével. A szkíta kori településrészlet akkoriban szenzációszámra ment: hasonló méretű falut ebből az időszakból addig nem találtak a régészek. Nem kevésbé volt izgalmas a 8–9. századi temetőrészlet,¹ mely a honfoglalás kori őslakosság etnikai meghatározásához nyújtott kiindulópontot a Felső-Tisza-vidéken. Istvánovits Eszter első ásatai jelentésében utalt arra, hogy nem bevándorló szlávokkal, hanem a korábbi avar kori lakossággal kell számolnunk Árpád népének érkezésekor. A temetőhöz tartozó település továbbélése arra utal, hogy honfoglaló őseink alávették, de ki nem irtották a nekik hódoló lakosságot.

Az embertani vizsgálat eredményeként 22 férfit, 14 nőt, 2 fiatalkorú és 4 gyermeket azonosítottak. Rozsrétszőlőn, Nevelős-homokbányától D-re, késő bronzkori, császárkori és szórványos Árpád-kori telepet, 5. századi temetőt sikerült azonosítani. Felsősimán, a Gyebrás tanyától ÉK-re, császárkori, valamint honfoglalás és Árpád-kori temető maradványait találták. Az M3 autópálya egyik legjelentősebb lelőhelye. A császárkori temető kiemelkedő gazdagságú, amit jól jelez, hogy a korabeli fosztogatások ellenére négy aranytárgy is felszínre került. A honfoglalás és Árpád-kori temető közlése példaszzerű gyorsasággal megtörtént.² A temetőről ma még nem tudjuk, milyen lehetett a viszonya a Balogsemjének osztozkodása alkalmával 1325-ben említett Sima(egyháza) templomával, mely a lelőhelytől kb. két km-re fekvett.

1. kép
Régészeti lelőhelyek
a bokortanyák területén
a II. katonai felmérés térképén
ábrázolva
(Veszprémi László,
Jósa András Múzeum, 2014)

Fig. 1
Archaeological sites in the area
of grouped farmsteads depicted
on the second military survey
map
(László Veszprémi,
András Jóna Múzeum, 2014)

¹ ISTVÁNOVITS 1997. 22–23.

² JAKAB 2009. 119.

Az anyavárostól, Nyíregyházától nyugatra találjuk a tanyabokrokat, hiszen a betelepítést kezdeményező Gróf Károlyi Ferencnek itt helyezkedtek el a birtokai, legelői. Kialakulásuk kezdetén, az 1753–1754. évi és későbbi betelepítés során tehát telepítőtényezőként a vizes mélyedések szolgálták, melyek lehetővé tették az állattartást és az építkezésekhez a vályogkészítést a szállásföldeken. Ez sajátos településszerkezetet, csoportos nagycsaládos letelepedést és sugaras elrendezésű telkek kialakítását és a tanyák közötti dűlőutak hálózatos rendszerét biztosította, mely formát megőrizték napjainkig (például Róka-, Sulyán-, Tamásbokor). Ez a települési kép túlélt több jelentős településpolitikai változást is, ez a meghatározó elrendeződés, a központi részről – a tanyaközéről – sugaras irányba napjainkban is 3-4-5 dűlőút vezet ki, így létrejött a bokortanyák sajátos hálózata. A bokor kifejezést a helyi lakosság, a tírjákok kevésbé használták, a szállásföld majd tanya elnevezéséből a család vagy egyéb nevet mondták, például megyek Vargába, megyek Mandára. Még napjainkban is ez az elterjedt szóhasználat. Hivatalos iratokban az 1820-as évek végétől olvasható, Sexty András geometra (Szabolcs vármegye mérnöke) használta először. Akkoriban próbálkoztak a hivatalosan elterjedt palétákra (kerületekre) történő felosztással, azonban az a merev rendszer, a mérnökileg kijelölt határok nem egyeztek a letelepedés és későbbi kiköltözés szervesen – a mikroterületi és mikrotársadalmi sajátosságokhoz alkalmazkodó – kialakuló rajzolatával. Az 1803. és 1824. évi örökvlástság és egyéb tényezők jelentős mértékben hozzájárultak a tanyákra való kiköltözésben, a tanyai gazdálkodás erősödésében, a fokozatos népességszám-bővülés megtartotta az eredeti tanyaformát, általában a házhelyek, porták folytatva a telekelrendeződést, eggyel kijebb jöttek létre. Igyekeztek a magaslatokra, azaz 0,5-1-2 méterrel magasabban elhelyezkedő területekre építkezni, majd, ha már nem volt ott hely a portáknak, akkor arrébb mentek. A magaslatokon a napfény, a megvilágítás, a meleg is kedvezőbb volt, természetesen mellettük árnyékosabb porta is előfordult (ezek ma is megfigyelhetők). A kettős szálláselv megváltozása, a Nyíregyházáról való teljes kiköltözés, a 19. század közepére, második felére történt meg, megőrizve az eredeti települési formát. Ezt követte a tanyai iskolák létrehozása 1865-től, mely épületek központi helye megerősítette a bokortanyák helyzetét, stabilizálta a népességet (az iskolaépület az egyetlen középület a tanyavilágban).

A tanyák kutatásáról

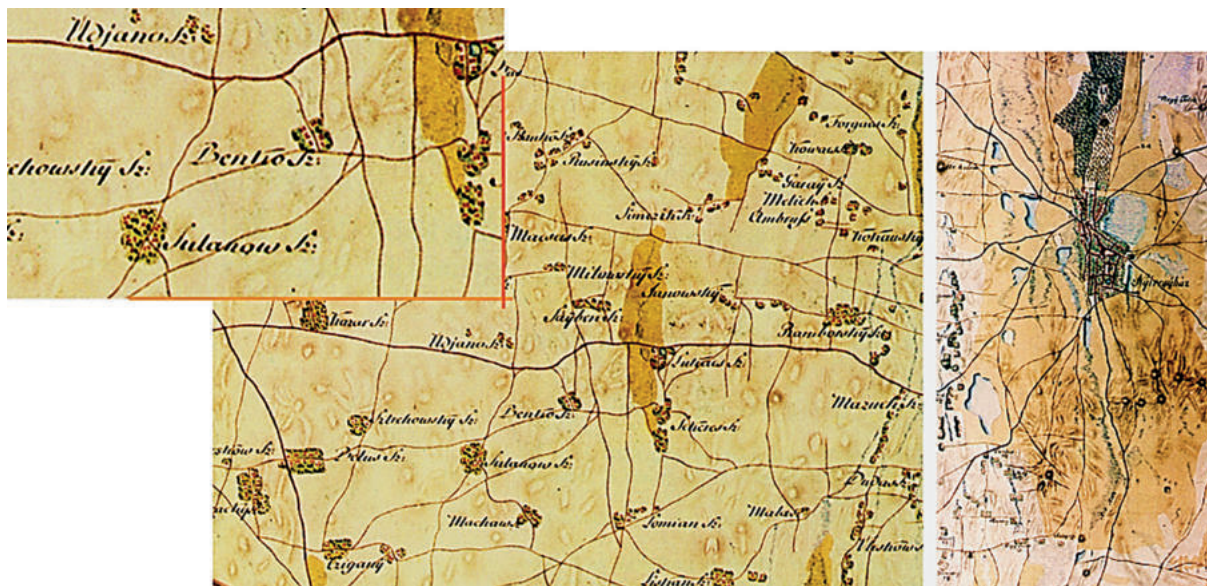
A tanya néhány szakmai és közigazgatási fogalmát célszerűnek tartom itt ismertetni, hiszen gazdasági funkciójukban a magyar tanyák megegyeznek. A bokortanyák csoportos, egymás mellett elhelyezkedő portái csak a településmorfológiai képükben térnek el az Alföld nagy részén elterjedt szórvány- és sortanyáktól.

1851-ben Fényes Elek Magyarország geográfiai szótárában így ír a Nyíregyházához tartozó részéről³ „*A lakosok nagyobb része földmivelő, külső telkeik szállásföldeknek neveztetnek, kötetaljakra osztvák, nevezetöket veszik köteltil, mellyel eredetileg mérettettek, a kötel volt 30 öles s ennyi volt a kimért föld szélessége, hosszában pedig a szekér keréknek 15-szöri fordulása számított egy kötelnek, s 21 ilyen kötel tette a föld hosszát, jelenleg 10 holdbül áll egy kötetalja, 1600 négyszögölével számítva. Eredetileg birtokát minden lakos egy tagban birta, most is még sokan egy tagban birják szállásföldröket, de több helyen fel van már annyira darabolva, hogy némely kötetalj föld 8–10 darabból is áll. A szállásokon tanyák vannak, lakó és marhatartó épületekkel ellátva, többnyire egy szántásba vetnek...*”

A századforduló környékén a tanya fogalma: Alföldszerte jellemző telep, épület, ahol nyáron gazdasági munka, télen nagy jószágartás folyt. 1963-ban Mendöl Tibor geográfus településkutató

³ Fényes E. 1851. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/fenyos-elek-magyar-orszag-geographiai-szotara-84F88/n-86AFA/nyiregyhaza-86C08/>

szerint a tanya lakó- és munkahely együttese, önálló település(rész)⁴. 2003-ban professzor Csatári Bálint⁵ dél-alföldi, homokhátsági tanyakutató geográfus szerint a tanya, mint rendszer értelmezhető. Az Országos Területfejlesztési Konceptió szerint: tanyás térségnek tekinthető az a terület, ahol a lakosság legalább 2%-a vagy legalább 200 fő a külterületi népesség. A Magyar Országgyűlés 49/2009. (V. 27.) számú határozata alapján a tanya, a tanyás településrendszer és gazdálkodási forma a magyar nemzeti örökség része, melynek fennmaradása és fejlesztése nemzeti érdek. A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján 305 ezer fő él külterületen, 70%-uk Alföldön, így megközelítően 200 ezer ember él tanyán, napjainkra jelentős mértékben differenciált lakásállományban, eltérő, inkább öregedő népességgel, és eltérő gazdasági tevékenységekkel, egyre több szolgáltatással.

2. kép

A bokortanyák egy része az 1754. évi katonai felmérési térképeken (<https://maps.arcanum.com>)

Fig. 2

Some of the grouped farmsteads on the 1754 military survey maps (<https://maps.arcanum.com>)

Alapos tanyakutatás a közelmúltban Békés megyében zajlott.⁶ A kormány által irányított tanyafejlesztési programba bekapcsolódva, amelynek eredményei összhangban állnak kutatásaimmal is: stagnáló vagy fogyó népességű települések, összességében már nem egységes, hanem gyakran szélsőséges tanyaképpel, nagymértékben eltérő életmóddal, a hátrányos helyzet elmélyülésével, így a társadalmi olló tanyákon belüli további szétnyílásával, a civil szervezetek, kisvállalkozások jelentős felelősségvállalásával találkozhatunk. Az elmúlt évtizedben jelentős változások történtek, az urbanizáció először a városkörnyék egyéb részeit érte el, Nyíregyházától nyugatra az elmúlt évtizedben indultak meg jelentősebb építkezések, ipartelepek kialakítása, a tanyabokrokban, a fel-emelkedő és a pusztuló tanyák kezdenek jól elkülönülni, a szuburbanizáció fontos területe a város szempontjából.

⁴ MENDÖL 1963. 225

⁵ CSATÁRI 2003. 17

⁶ Vö. NAGY-DUDÁS-BODNÁR 2016.

A Hungarikum Bizottság 2017. június 20-án a magyar tanyát, mint tradicionális gazdálkodási létformát hungarikummá nyilvánította. A magyar tanya (The Hungarian Farmstead, 2016 óta) a jelenleg 94 értéket tartalmazó Hungarikumok listáján 130-ként szerepel a kulturális örökség kategóriában. A bokortanya 2023-ban kiemelkedő nemzeti értéként került a Magyar Értéktárba. A kiemelkedő nemzeti érték olyan nemzeti érték, amely nemzeti szempontból meghatározó jelentőségű, a magyarságra jellemző és közismert, jelentősen öregbíti hírnevünket, növelheti megbecsülésünket az Európai Unióban és szerte a világon, továbbá hozzájárul új nemzedékek nemzeti hovatartozásának, magyarságtudatának kialakításához, megerősítéséhez. A Magyar Értéktár a nemzeti értékek köréből a Hungarikum Bizottság által kiemelkedő nemzeti értéké nyilvánított értékek gyűjteménye. A kiemelkedő nemzeti értékek listájában a bokortanyák mellett szerepel a magyar akác és akácméz, a Szabolcsi almatermesztés hagyománya, az Újfehértói fürtös meggy, amelyek szintén jellemzőek a bokortanyás térségben is.

A bokor kifejezést elnevezésében is használva a legutóbbi hivatalos közigazgatási helységnévtár alapján összesen 58 bokor létezik. Nyíregyházához 36, Nyírtelekhez 7 és Nagycserkeszhez 16 bokor tartozik. Púposhalom és Rozsrétszőlő is tirpák tanyához tartozik, a külterületi/belterületi változások miatt több tanyarészre tagolódtott Mandabokor, Rozsrétbokor (2-3 részre) és Horváthbokor is (Nagycserkeszhez és Nyírtelekhez is tartozik), ezért nehéz pontos számot mondani.

A bokortanyák kialakulásáról, néprajzáról, népességének nyelvjárásáról, a határhasználatról már számos tanulmány, dolgozat jelent meg. Az egyik legrészletesebb *Márkus Mihály: A bokortanyák népe* (1943) című monográfiája. 2009-ban reprint kiadásban is megjelentette a város, hozzájárulva a könyv megismeréséhez, ezáltal is a tirkátság identitástudatának megerősítéséhez. A legalaposabb társadalomföldrajzi kutatás *Beluszky Pál*⁷ nevéhez fűződik: *A nyíregyházi tanyabokrok földrajzi vizsgálata* (1968) című kutatása. Nyíregyháza 1753. évi újratelepítésének történetét a történészek, levéltárosok, geográfusok, nyelvészek, néprajzkutatók, egyéb tudományos területek kutatói részletesen feltárták.⁸ Az újratelepítés jubileumán további alapos levéltári kutatások és összefoglaló munkák is készültek.⁹

A tirkák hagyományok újraéledéséhez nagyban hozzájárult a betelepítés 250. évfordulója alkalmából 2003-ban lezajlott rendezvénysorozat és kutatások. Azonban a tanyák társadalmi-gazdasági revitalizációjának alapja más. A rendszerváltás óta eltelt évtizedek gazdasági változásai, a városfejlesztési stratégiák és a tényleges infrastrukturális és egyéb változások, fejlesztések lehetővé teszik az újraéledést. A 2000-es évek elején még zömében elszorvó bokrokkal találkoztunk, mára ez megváltozott. A tanyás térségek fejlődése előtt többféle út áll. Jövőjük az önkormányzati településpolitikától, a tanyákon élő családok aktív tevékenységétől vagy passzivitásától, lakóhelyük iránt érzett szeretetétől függ.

Általában mérséklődött az 1990-ig tartó népességfogyás, de az átlagtól nagy eltérések adódnak, összeségében a rendszerváltás óta eltelt négy évtizedet tekintve stagnál a népességszám. A Nyíregyházához tartozó bokortanyákban mintegy 5500 fő él, ez a város népességének közel 5%-a. A város teljes külterületén lakók (megközelítőleg 8000 fő) 60 %-át a tanyabokrokban élők teszik ki. A legnépesebb bokortanyák Rozsrétszőlő 1200 fő, Manda- és Vajdabokor 300 fő körül, a legkisebbek István-, Kordován-, Mohosbokor 10-15 fővel. Népszámlálási adatok alapján 2022-ben Nyíregyháza

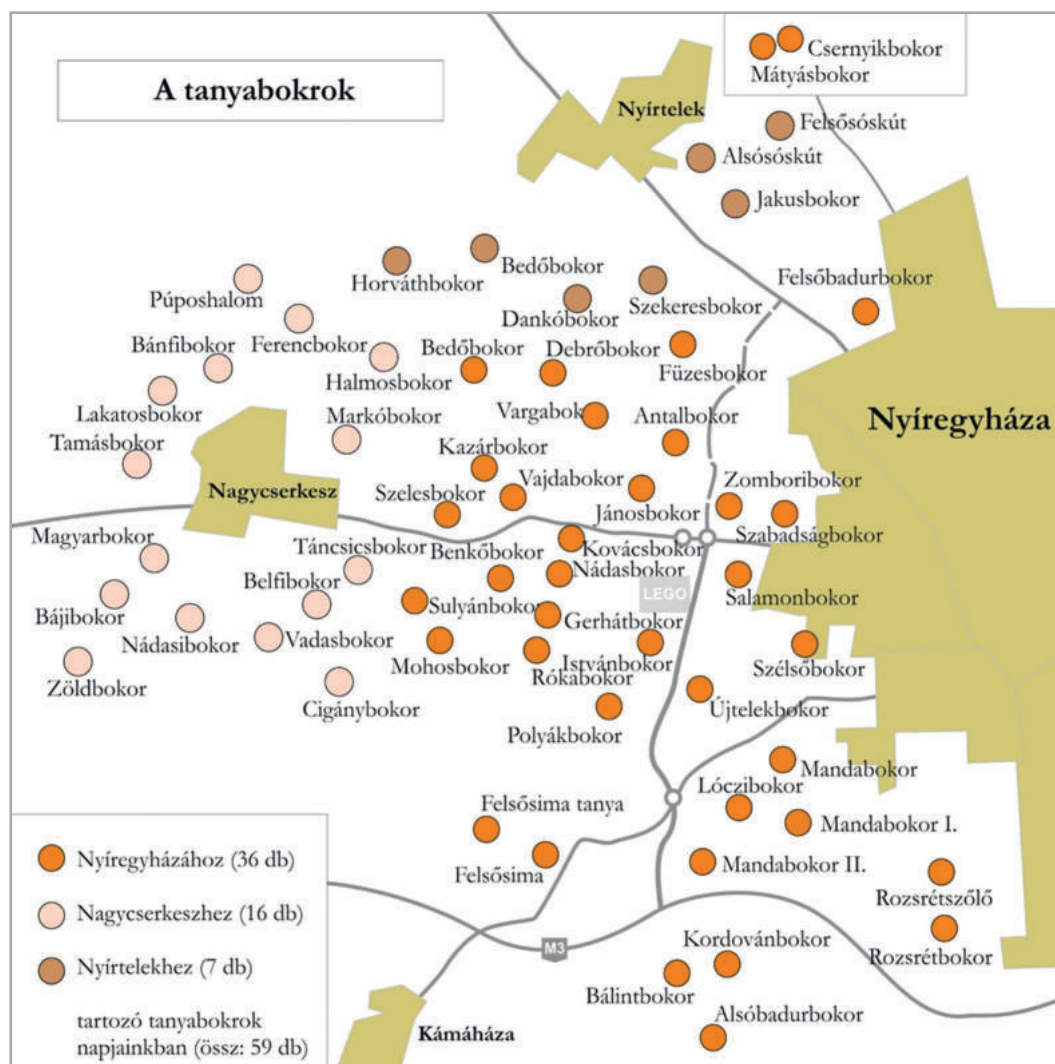
⁷ BELUSZKY 1968 180-201.

⁸ BALOGH 1979. 275., CSERVENYÁK 1974. 45., Vö. CSERVENYÁK– MEZŐ 1987., FRISNYÁK 1985. 56., GEDULY 1996. 9., Vö. MARGÓCSY 2002., MÁRKUS 1938. 118–119. 1943., NÉMETH 1991. 103., Vö. NÉMETH 1978., NÉMETH 1980.

⁹ KUJBUSNÉ 2003. 13., FRISNYÁK 2003. 85., Vö. HUSZTI 2001., Vö. HENZSEL 2003., Vö. BÁNSZKI 2014., PRISTYÁK 2003. 171–172., B. PRISTYÁK 2011. 50. Vö. B. PRISTYÁK 2014.

36 bokortanyáján 4204 fő, Nagycserkesz 16 bokortanyán 555 fő, Nyírtelek 7 bokortanyán 724 fő, ez összesen 5483 fő él.

Az idők folyamán a városhatárban található külterületi helyek változnak, belterületté nyilvánítás, magányos tanyák megszűnése és keletkezése, átnevezések és átsorolások most is történtek. Napjainkra ezek egy része a város központi belterületéhez tartoznak. Beluszky Pál 64 tanyát, bokor néven 56-ot nevez meg. Márkus Mihály monográfiájában 72 külterületi helyet sorol a bokortanyák statisztikai képéhez. Ide sorolta: Alsópázsit, Felsőpázsit, Cugosrész, Alsósima, Felsősima, Nagylapos, Felsősóskút, Alsósóskút, Púposhalom, Örökösföldek I–V., Ó- és Újkistelekszőlő helyeket is. Ezek egy része a Nyíregyházától keletre és délre elterülő zárt jellegű szőlőkhöz alakultak ki, kezdetben szegényes területek vagy a város belső legelői, bérelt pusztái voltak, illetve a Királyteleki-szőlőkhöz tartoztak.

3. kép

A Nyíregyháza környéki tanyabokrok 2020-ban *(Szerkesztette és rajzolta a szerző)*

Fig. 3

Grouped farmsteads around Nyíregyháza in 2020 *(Edited and drawn by the author)*

A „Rozsréti-szőlőt” külön indokolja is Beluszky Pál¹⁰: „nem tipikus bokortanyás település, de minthogy azonos származású népesség lakja, továbbá szervezet tekintetében a bokortanyák rendszerét követi, nyugodtan vehetjük középük”. Eredetileg tirpák népesség lakja, a várostól különálló terület és közigazgatási besorolásban az „egyéb belterület” többi helyéhez (Vajdabokor, Mandabokor, Felsősimá) hasonlítható. Fejlődésben azonban túlszárnyalja a bokortanyákat: a város déli fő útvonala mentén elterülő terület, az ipari parkhoz közel eső rész, ennek köszönhető elsősorban fejlettsége és a magas lakosságszám, a legnépesebb külterületi hely lett 1200 fővel.

A bokortanyák kialakulása kitüntetett helyet foglal el a magyarországi településrendszerben. Egyedisége és ennek megőrzése nemcsak a helyi lakosság érdeke. Nyíregyháza város sajátos szerkezetét a bokortanyák adják. Jelentős nagyságú földterülettel bír, jelenlegi területe a főváros nélkül az ország ötödik legnagyobb területű városa. Törődik a tanyákkal, fejlesztési dokumentumaiban leírja és tevékenyen is végrehajtja, az elkövetkező 2030-as „tervezési” időszakban is a prioritások között is szerepel.

A megtelepedés hatása a tanyaszerkezet kialakulására

A Nyíregyházára való betelepeléssel egyidőben jöttek létre a tanyák, kezdetben egyszerű szálláshelyként, a napjainkban is megtalálható tanyák központi, néha tanyaszéli területein. A 18. század közepére a hosszú török hódoltság és a háborúk következtében elnéptelenedett ez a térség is. Az Alföld egyéb területeihez hasonlóan Nyíregyháza földesurai is újratelepítették a határt. A kijelölt területen az uraság nem szándékozott majorságot létrehozni, a betelepülők használatba vehették a teljes művelhető határt. Nem mérnökök jelölték ki a tanyák helyét, mint az Alföld más helyein, hanem a természetes felszíni adottságokat kihasználva, lehetőleg itatóhelyek körül, spontán megtelepedés útján jöttek létre az ideiglenes szállások, ezek lettek a későbbi településmagok. A lakosság rákényszerült a jövedelmező gazdálkodásra, az adók előteremtésére, a földesúri kedvezményeket háromévente kapták meg. Mintegy száz éven keresztül tartozéktelepülésként, kettős szállásvagy szerint működtek a tanyák, időszakosan használt településegységei voltak a városnak. Fenntartásuk, fennmaradásuk elsősorban gazdasági okokra vezethetők vissza, az állattenyésztés, később a földművelés érdekeit szolgálták.

A tanyák kialakulásának fontos mozzanata, hogy különbözik az alföldi tanyarendszertől. A településmagok bokorszerű, csoportos letelepedésének lehetőségét és szükségességét a határhatalom speciális formái adták meg. A városhatár nagy kiterjedése igényelte a tanyákat, a betelepült, földhöz nem kötött jobbágyság földközösségben művelte a határt. A bokortanyák ősi formája a szállásföld. E föld a faluban lakó gazdák tulajdona volt. Az uradalom földjét elsősorban az állattartó és csak azután a földművelő nép között osztották szét, s erre a földre az egyes gazda ideiglenes hajlékot, szállást, istállót épített. Eleinte birtokközösségben éltek, a rokonságban álló családok együtt kapták ki földjüket, a szállásra csak dolgozni jártak, és ott a cselédek laktak. Minden szálláscsoportnak az ott legjobban elterjedt vagy legősibb települési család adta meg a nevét.

A szállások a 19. századra – a sajátos letelepedésformát megtartva – hasonlítanak a síkságokon elterjedt teletető szállásokra. Fokozatosan földművelő tanyává alakulnak, hasonlóan, mint az Alföld egészén, a környékbeli hajdúsági, kunsági tanyákhoz is. A szlovák telepesek átvették az alföldi határhatalmi gyakorlatot, a gazdálkodási módot, a pusztai állattartást és a földművelés módját, háromnyomásos, ugaroltató gazdálkodást.

A nyíregyházi telepesek gazdálkodásának súlya a megtelepítéstől kezdve inkább a határbéli földművelésen, mint a nagyarányú extenzív állattartáson nyugodott. A pusztai állattartás formailag azonos az alföldi pásztorkodással, de eltér abban, hogy a színhelye nem a saját határ nem megművelt részén, hanem közeli vagy távolabbi, földesuraktól bérelt pusztán történt.

¹⁰ BELUSZKY 1968. 193.

Amennyiben a tanyákon kint élő lakosság nem akarta elveszíteni földjeit, rétjeit és járandóságait, akkor évről évre elő kellett teremteni a taksa és a bérletek összegét. A közösséget összekovácsoló, felelősségre nevelő, önállósodást segítő, a takarékos, megfontolt gazdálkodáshoz, piacra termeléshez ösztönzést adó contactusok értelmében ugyanis önállóságot élvezett a közösség előljárósága a gazdálkodásszervezésében, az árendált jövedelmek kezelésében, valamint az állami, megyei és földesúri aranyadó beszedésében. A magánjogi szerződések (végrendelet, adásvétel stb.) megerősítéséhez, az új lakosok felvételéhez azonban szükség volt a földesúri jóváírásra is.¹¹

A bokortanyák településszerkezeti megerősödése

A telepesek előtt a hagyományos alföldi tanya gazdálkodási rendszer ismert volt, de idegenkedtek tőle, hiszen eredetileg szlovák származásúak, nem pedig alföldi emberek voltak. Csak támogathatták a sajátos letelepedési formát, de magukban nem hívhatták azt életre.¹² A bokortanyás telepedésforma összeegyeztette a tanyaelv és a földközösségi művelési forma, illetve a „nyomásos” gazdálkodás követelményeit. A tanya a 19. század közepe előtt a birtokos számára csak ideiglenes szállás volt, ahol a nyári munkák idején tartózkodtak, és tél idején az állattartással foglalkozó családtagok és cselédek éltek. A gazda állandó lakhelye a városban volt, azaz a föld birtokosa a városi házban lakott.

A tót parasztagazdák innovatív tevékenysége indította el azt a hosszan tartó folyamatot, amely révén Nyíregyházán és a hordalékkúp-síkság más területein is az extenzív állattenyésztést felváltotta a belterjesebb földművelés. A szerkezetváltás, az intenzívebb szántó- és kertgazdálkodás az ideiglenes szállásokat az 1850-es évekre állandó lakhellyé és egyben üzemi központtá formálta át. A társadalmi-gazdasági fejlődés 1753-tól az 1850-es évekig terjedő periódusában a többséget alkotó szlovák népesség gazdaság- és kultúraélnéző szerepe alapozta meg a város növekedését és további előrehaladását. S ez alatt a száz év alatt Nyíregyháza a magyar településtérben szlovák városként funkcionált. Az asszimiláció következményeként ez lassan megszűnt, de a betelepülők és a kisebbségben élő utódok (tirpákok) mentalitásának értékes elemei továbböröklődtek és ma is fellelhetők a lakosság táji identitásában.¹³ Nyíregyháza szlovák népessége a megtelepülést követő évtizedekben először *integrálódott*, majd a 19. század közepétől *asszimilálódott*. A %-os arányuk – a dinamikus fejlődő városban – fokozatosan csökkent, 1850-ben az első népszámlálás idején még 66%, 1880-ban 40%, majd 1890-ben 15% volt.¹⁴

A külterületi szállásokból, az ideiglenes tanyacsoportokból alakultak ki a bokortanyák. A „bokor” elnevezés a 19. század közepétől terjedt el. Először Sexty József, a város főmérnöke használta a bokorszállás nevet 1823-ban. A határ regulációjával bízták meg, azaz rendezte a szabálytalan alakban, mérnökiileg kimért dűlők nélkül, rendezetlenül elterülő szállásföldek területét. Javaslatára szerint két módon lehetett volna ezt megtenni: 1. minden bokorszállás területét arányosan felosztva az egyes birtokosok között, így minden birtokos egy tagban kapná ki a földjét, 2. a szállásföldek összessége osztódna fel három járásra (fordulóra) és minden tulajdonos, minden fordulón kapna egy-egy parcellát. Mindkét módon szabályosan lehetne az egész határra kiterjedő fordulokat számtással-ve-téssel és pihentetéssel, ugaroltatással, legeltetéssel hasznosítani.¹⁵ A javaslat nem valósult meg, mert felborította volna a már kialakult, 60 éve fennálló és jól működő rendet, felháborodást keltett.

¹¹ KUJBUSNÉ 2003. 53.

¹² FRISNYÁK 2003. 88

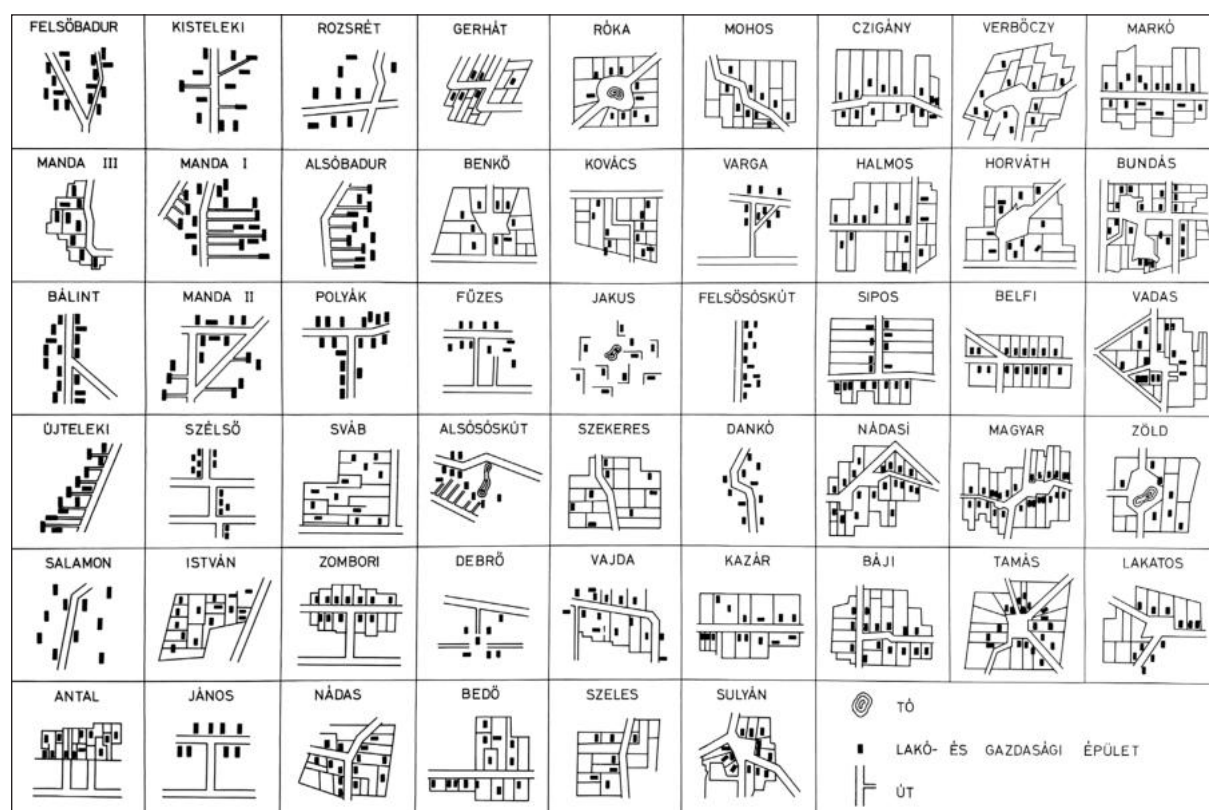
¹³ Vö. FRISNYÁK 2003.

¹⁴ Vö. BALOGH 1976.

¹⁵ BALOGH 1970.282

Az 1827-ben tartott összeírásban 57 tanyacsoport szerepel. A tanyákra kiköltöző gazdák, családok száma gyorsan növekedett, melynek több oka is volt. 1831-ben a Nyíregyházán is pusztító kolera miatt az emberek a tanyákon kerestek menedéket. Mindez olyan mértéket öltött, hogy a város ülésén napirendre került a szállásokon lakás ügye. A *mezőbírák* által nagy nehezen sikerült a lakók egy részét visszaterelni a városba. Később, 1849-ben az átvonuló cári csapatok elől menekültek a tanyákra. A szabadságharc utáni bizonytalanság, a kolerától való félelem, a közigazgatás átszervezése, a közterhek növekedése sok családot véglegesen ott tartott. A városvezetés akkor szembesült a nagymértékű kiköltözéssel, amikor a külterületi főkörmányzó 1850-ben elrendelte a lakosok összeírását. Ekkor 902 tanya volt, 40 palétába (területi felosztásba) sorolva. Ez nem azonos a bokortanyák számával. A határ palétás felosztásánál arányosságra törekedtek, nagyobb bokortanyák egymagukban kitétek egy palétát, kisebbeknél ehhez kettő-három kellett).¹⁶ Az alföldi tanyák egyedi szórt elrendeződése és az aprófalvak közötti köztes településforma alakult így ki.

A tírják telepesek leszármazottai a külterületi tanyákat egyedi morfológiai megoldással, központi tér köré szervezett kis településegységekké alakították, azaz a bokortanyákat létrehozták. Ez a forma az aprófalvakra emlékeztet, de a város közelsége és a gazdálkodás mikéntje következtében sohasem volt igény az önállósodásukra. Minden tírják gazdának lakóházat kellett fenntartania Nyíregyházán is, ahonnan iskolába járathatta gyerekeit, vasárnap templomba mehetett. Ezért 1831-ben

4. kép

Nyíregyháza bokortanyái (Simkó Gyula rajza, 1910.)

Fig. 4

The grouped farmsteads of Nyíregyháza (Drawing by Gyula Simkó, 1910.)

¹⁶ HENZSEL 2006. 154.

már rendeletet alkottak a városi lakosság szálláson tartózkodásáról, mivel az egész évben szálláson lakók a gyermekeiket iskolába és istentiszteletre nem járatták, s a lakók adót nem fizettek. Az első tanyasi iskolák csak 1865-től kezdődően épültek, de akkor sem minden tanyabokorban.

Az első betelepítéstől számított egy évszázad elteltével erősödtek meg annyira a bokortanyák, hogy tanyai iskolák megnyitását kéri a lakosság, ami meg is történik az 1860-as évektől.¹⁷ A tanyai gazdák beadványban kérték az egyháztanácsot, hogy tanyai iskolát állítson fel. Kezdetben tót nyelvű oktatás folyt, majd 1867–1868-ban elrendelték a tanyákon is magyar nyelvű oktatást. 1860–1865-re már sok gazda élt a tanyákon, akinek nem volt háza, rokona a városban, így a gyermekeik nem tudtak iskolába járni. A bokortanyák végleges meggyökeresedése, az építkezések számának növekedése, a településforma rögzülése az ezt követő két nemzedék alatt valósult meg. Az 1910-ben végrehajtott népszámlálás idején 50 tanyabokorban 8519 lélek élt. A lakosság nagy része végleg feladta a városi házát, teljes egészében kiköltözött a tanyákra gazdálkodni. Többnyire vert falú házakban éltek, előzőleg még földbe mélyített házakat is készítettek, kalákában építkeztek. Simkó Gyula rajzán részletesen ábrázolja a tanyabokrokat, az 1930-as helyzetet jól mutatja a Magyar Királyi Állami Térképészeti Intézet részletes térképe. A tanyák névváltozása szerves része nyelvi és elnevezés-koncepcionális változásoknak (erről részletesen írt Henzsel Ágota¹⁸ és Mizser Lajos¹⁹).

A II. világháborút követő, államilag irányított kényszerű lakosságcsere is hozzájárult a bokortanyák népességének változásához. A bokortanyákat elhagyók és a betelepített felvidéki magyarok között vagyoni különbségek is adódtak.²⁰ 61 tanyabokorból 871 gazdasági egységet csoportosítottak át a szlovákiai lévő járás 9 községébe. A Nyíregyházáról és környékéről kitelepült szlovákok

5. kép

Nyíregyháza és környéke 1930, nyugati terület
(Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Magyar királyi Állami Térképészeti Intézet)

Fig. 5

Nyíregyháza and its surroundings 1930, western area
(Military History Museum, Royal Hungarian State Cartographic Institute)

¹⁷ HENZSEL 2017. 126.

¹⁸ HENZSEL 2017. 127.

¹⁹ Vö. MIZSER 1992.

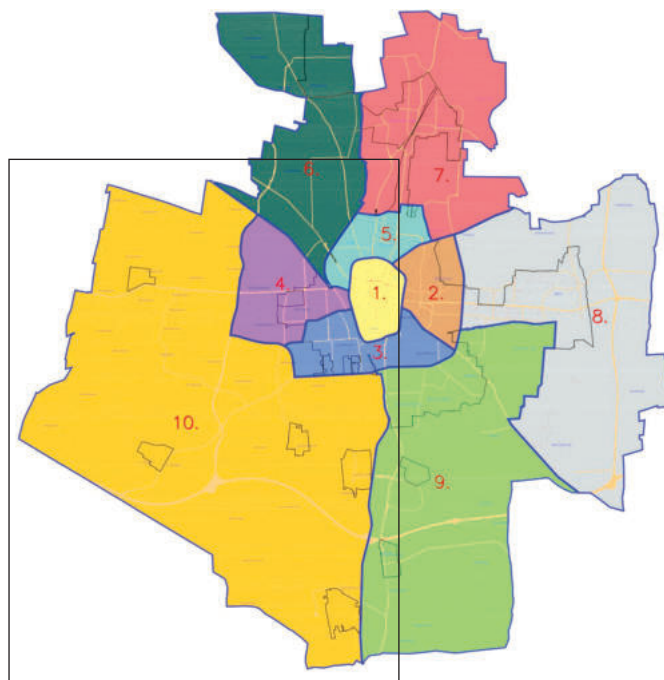
²⁰ Vö. BÁNSZKI 2014.

a kitelepített dél-szlovákiai magyarok helyére Léva és Zselíz környékére kerültek. Az adatok alapján 1038 fő települt ide.²¹ Sok család a mai napig tartja a távoli rokoni kapcsolatokat, egymás meglátogatásával, többnyire családi keretek között.

A lakosságcserét követő legnagyobb változások szintén felülről irányítottan jelentkeztek. Az 1950-es évektől a falu- és tanyasorvasztó településpolitika hatására összevonni igyekeztek a tanyákat. A közigazgatási átrendezés következtében 3 nagyobb község alakult ki: Nagycserkesz, Nyírtelek, Kálmánháza. 1952-ben hozták létre Nagycserkeszt, a Nyíregyháza határában fekvő 18 tanyabokor egyesítésével, a Károlyi család Cserkesz nevű pusztája helyén, két központi bokortanya (Siposbokor és Bundásbokor) összevonásából. Területének jelentős része, 95%-a külterület, melyet jelenleg 16 bokortanya alkot. Hét bokortanyát a szintén 1952-ben önállóvá váló Nyírtelekhez csatoltak, mely egykori uradalmi major Királytelek néven. 1960-ban a népszámlálási adatok szerint 7329 fő élt összesen a tanyabokorokban és több mint a fele népesség, 53%-a mezőgazdasággal foglalkozott. Ez az 1952. évi országosan felülről irányított változtatás hozta a legjelentősebb változást a településstruktúrában.

Az 1970-es és 80-as években elsősorban az infrastruktúra fejlesztésének hiánya következtében elköltözések jellemezték a tanyákat. Az ezidőtájt jellemző kockaházakat megtaláljuk a tanyákon is, többnyire egy portán a régi házzal. A város fejlődése, a városi infrastruktúra bővülése, a munkalehetőségek nagy vonzerőt jelentettek. A leggyakoribb megoldás újra a kettős gazdálkodás volt: már a városban laktak, dolgoztak a „tanyasiak”, de még megtartották a kinti házat, földet, ahol kiegészítő gazdálkodást folytattak, mely jól jövedelmezett, hiszen megoldott volt a megtermelt javak felvásárlása, piaca.

A következő jelentősebb momentum a bokortanyák képének változásában a belterületté nyilvánítás volt. Az 1980-as években a legnagyobb négy, fő közlekedési utak menti bokortanyát kiemelték. Manda-, Vajdabokor, Felsősimá és Rozsrétszőlő ekkor lett úgynevezett egyéb belterület. Leginkább a telekméretük és a beépíthetőségi lehetőségek változtak, így ezek a tanyák kertvárosias külsőt vettek fel. Ezáltal is koncentrálták a népességet a hatékonyabb infrastrukturális fejlesztések, szociális ellátás, iskolák összevonása érdekében. Ezen a négy tanyán növekedett az építkezések száma, aprófalvas jellegűvé váltak. Ha Mandabokorban autózunk, olyan mintha egy kis faluban járnánk. A belterületi „falumagoktól” távolabb eső tanyák megmaradtak Mandabokor I., II., és Rozsrétbokor I., II. néven, külterületnek. Ezidőtájt a helyi

6. kép

Nyíregyháza Megyei Jogú város városrészei, 10. Bokortanyák Császárszállás
(Nyíregyháza MJV Integrált Településfejlesztési Stratégiája, 2014)

Fig. 6

Districts of the City of Nyíregyháza County Town, 10. Grouped farmsteads Császárszállás
(Nyíregyháza County Town Integrated Settlement Development Strategy, 2014)

²¹ Vö. BUKOVSKY 1997.

városvédők,²² és kutatók például szakdolgozatok formájában is nagyobb figyelmet fordítottak a dokumentálásra, ismertetésre.²³

Nyíregyháza város az Integrált Településfejlesztési Stratégia²⁴ dokumentumai térképei alapján 2014-től átalakította a településrészek szerkezetét, és önálló egységgé vált a bokortanyák térsége: 10. Bokortanyák Császárszállás városrész, így hatékonyabban tud a helyi sajátosságokhoz igazodni. Az ábrán jól látható, hogy a kiemelt bekeretezett tanyák, úgynevezett egyéb belterület kategóriába tartoznak (Felsősimá, Mandabokor, Rozsrétszőlő, Vajdabokor), építészeti előírások, fejlesztési elérhetőségek és közlekedési, megközelítési helyzet, infrastrukturális ellátás, szolgáltatások tekintetében jobban ellátottak, mint az egyes külterületi tanyák. Az a négy településrész inkább aprófalvas, esetleg kertvárosias külső jellemzőkkel rendelkezik. Nyíregyháza város hosszútávú településfejlesztési koncepciója magába foglalja az épített környezet fejlesztése és védelme operatív programot, mely a minőségi életkörülmények biztosítását is tartalmazza. Ennek fő célja a város és a városkörnyék fejlesztése az egyes területek sajátosságainak, hagyományos települési-táji jellegzetességeinek megőrzésével, további fejlesztésével. A város településszerkezeti és szabályozási tervében meghatározásra kerültek a külterületi lakott helyek fejlesztési kategóriái. Nyíregyháza településszerkezeti tervlapján ezek is láthatóak. Jelentős infrastrukturális fejlesztést hajtott végre a Nyírségvíz vállalat svájci anyagi segítséggel és a város támogatásával, kiépítették a szennyvízelvezetés lehetőségét a tanyabokrok térségében is, a fővezetékek Antal-, Varga-, Kazár-, Sulyánbokor és Mandabokor, Rozsrétszőlő irányában végig lehetőséget biztosítanak a rácsatlakozásra. A város II. számú szennyvíztisztító telepe távol a lakott területtől, Polyákbokor irányában található. Bár helyi, ökológiailag korszerű, 2-50 főig alkalmas szennyvíztisztítók léteznek, a Nyírségvíz ezzel a kiépítéssel nagy mértékben járult hozzá a külterületi korszerű életmódhoz.

7. kép

Szennyvízvezeték, aknafedél Sulyánbokorban
(A szerző felvétele)

Fig. 7

Sewage pipeline, manhole cover in Sulyánbokor
(Photo by the author)

Nyíregyháza város településszerkezeti és szabályozási tervében meghatározásra kerültek a külterületi lakott helyek fejlesztési kategóriái, az ezekre vonatkozó építési előírások, fejlesztési célok: a bokortanyák megközelíthetőségének javítása, egészséges ivóvíz biztosítása a város teljes közigazgatási területén, a szennyvízhálózat bővítése, a szennyvíztisztítás korszerűsítése, a gazdaságosan el nem látható területeken a helyi közműopciók kiépítése, szakképzetlen felnőttek segítése, szakképzettség, szakmai tapasztalat szerzése, a bo-

kortanyák karakteres elemeinek megőrzése, a bokortanyák sajátos szerepének megfelelő differenciált fejlesztése. Rókabokort és Sulyánbokort védett településszerkezetű bokortanyává nyilvánították.

²² Vö. PAPP 2013.

²³ Vö. LŐRINCZ 2005., NAGY 2014.

²⁴ NYÍREGYHÁZA 2017. 24.

A nyíregyházi külterületi lakott helyek az alábbi kategóriákba tartoznak a városi fejlesztési dokumentumok alapján:

- I. *Falusias jellegű településrészek:* Szélsőbokor, Vargabokor, Jánosbokor, Rozsrét-bokor, Újtelekbokor, Salamonbokor
- II. Településszerkezetben elfoglalt új helyzetük miatt *gazdaságfejlesztésre* kijelölt településrészek: Zomboribokor, Szabadságbokor
- III. Üdülési fejlesztésre kijelölt településrészek támogatása
- IV. *Műemléki védelemre* kijelölt településrészek: Rókabokor, Sulyánbokor
- V. *Mezőgazdasági nagytelkes településrészek:* Mandabokor I., Mandabokor II., Alsóbadurbokor, Füzesbokor, Mátyásbokor, Antalbokor, Gerhátbokor, Mohosbokor, Bálintbokor, Nádasbokor, Bedőbokor, Istvánbokor, Polyákbokor, Benkőbokor, Kazárbokor, Szelesbokor, Csernyikbokor, Kordovánbokor, Kovácsbokor, Debrőbokor, Felsőbadurbokor, Lóczybokor, Felsősima-tanyák.

Véleményem szerint Az alföldi gazdálkodási formáknak alapvetően az agrártermelést, a helyi, közeli termékek elérhetőségét kellene szolgálni, a központi nagyvárosi szerepkör, a vármegyeszékhely azonban a mindenkori ipari fejlődés és a foglalkoztatás centrumai lettek. Erre jó példa Nyíregyháza 270 éves története. A bokortanyák „kontra” ipartelep szemlélet elgondolkodtató, ma már inkább a bokortanyák és az ipartelepek megfelelő együttélése vezethet előre. A 8. képen is jól látható, hogy közlekedésföldrajzi szempontból a város nyugati fele felértékelődött, aminek hatását 2025-re megtapasztaltuk. Az ipari terület, konkrétan a LEGO-gyár délnyugati részétől mintegy két kilométerre közelíti meg Rókabokor védett település-szerkezetét. A bokortanyák településmorfológiai sajátosságukkal különböznek, ezt nem módosítja az ipari park jelenléte. A városzéli tanyák (Antal-, Salamon-, Szélső-, Zomboribokor) így még inkább beleolvadnak Nyíregyházába, továbbra is a szuburbanizáció fontos területe. Hozzájárulnak az ipartelepek hazai és külföldi cégei és hazai vállalkozások, hogy jelentős mértékben és szélsőségesen differenciálódjon továbbra is a bokortanyák lakossága, életminősége, mely folyamat a rendszerváltással kezdődött el.

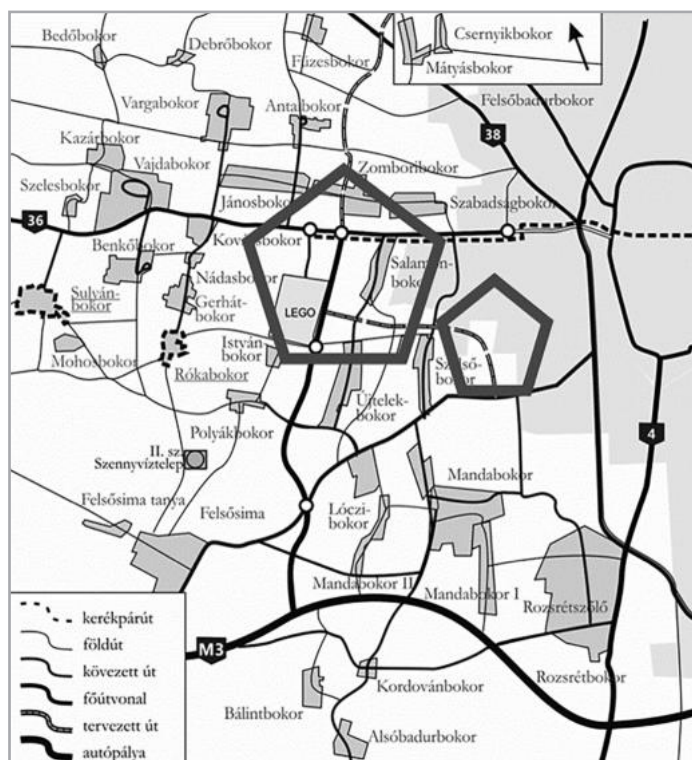
Nyíregyháza külterületének társadalmi összetétele hasonló szerkezetű, mint az Alföld más külterületi népessége, itt azonban

8. kép

Nyíregyháza nyugati térségének közlekedési térképe az itt található ipari parkokkal (III. Délnyugati és V. Nyugati Ipari Park) (A szerző szerkesztése és rajza)

Fig. 8

Transport map of the western area of Nyíregyháza with the industrial parks located there (Southwestern 3 and Western 5 Industrial Parks) (Edited and drawn by the author)

nagyon közel került egymáshoz a tanya és az ipar. Egy alföldi nagyvárost szegélyező területen, így a bokortanyák területén is az ipari létesítmények mellett a korszerű élelmiszerfeldolgozó üzemek, készterméket előállító agrárvállalkozások jelentik a hosszútávú jövőt, melyre Nyíregyháznak minden esélye adott.

Egy tipikus szerkezetű bokoratanya részletes ismertetése: Sulyánbokor

Sulyánbokor az ismertebb tanyák közé tartozik. Tipikus tanyabokor a városközponttól 10 km-re, jellegzetes központi terével, a tanyaközéssel, öt irányba elágazó dűlőutakkal, szervesen bekapcsolódva a tanyák halózatába napjainkban is. Népességszámának alakulása: 1920-ban 177 fő, 1960 149 fő, 1990-ben 58 fő, 2000-ben 50 fő, 2011-ben 40 fő, 2020-ban 49 fő, 2022-ben 45 fő, akik közül 11 gyerek, melyből 2 gyermek 3 év alatti. 2024-ben nagyjából ennyien élnek kint.

Sulanow szállás és környéke természetesen az 1784-es katonai térképre is felkerült. A tanya fejlődése a többi bokortanyához hasonló, néhány érdekes történet azonban sajtószerű. Itt kell megjegyeznünk azt is, hogy Márkus Mihály írása²⁵ és a néphagyomány szerint Vebőczi- és Sulyánbokor határában kapott nemesi birtokot maga nemes Petrikovics János populátor, csizmadiamester is. Ő választhatott először jó földet, Sulyán és Verbőczi (ma Tanácsicsbokor) határában, a szentmihályi út (ma Tiszavasvári) mellett elterülő jódarab föld még a háború környékén is „Petrikovicska” néven emlegeti a tanyák népe. A Petrikovics-leszármazottak leányágon Sulyánbokorban éltek, olvashatjuk ugyanott. Sulyán Ádám neve az 1780-as évektől található meg a levéltári dokumentu-

mokban. A tanya egyik legnagyobb portáján, a Szmolár család portájának egyik gazdasági épületében rejtették el a városban lebontott (1760-as évek) deszkatemplom harangját egy szénakazal alatt. Az 1800-as évek elején a város törvénybírája volt Sulyán József. 1823. június 29-én ő is a kezdeményezők között volt, akik kétnapos országos vásártartást, az ötödik vásárt próbálták kieszközölni.²⁶ Márkus Mihály A bokortanyák népe, 1943-ban megjelent könyvében 14-szer említi meg a Sulyán nevet, a családra és a tanyára is vonatkoztatva. A legtisztább evangélikus népességű és törzsökös 17 tírják bokortanya egyike Sulyán. Olvashatunk Sulyán Pál 1829. évi panaszáról. Arról is, hogy milyen jól működött a tanyaközében álló

9. kép

Hagyományos gazdálkodás
(A szerző felvétele)

Fig. 9

Traditional farming
(Photo by the author)

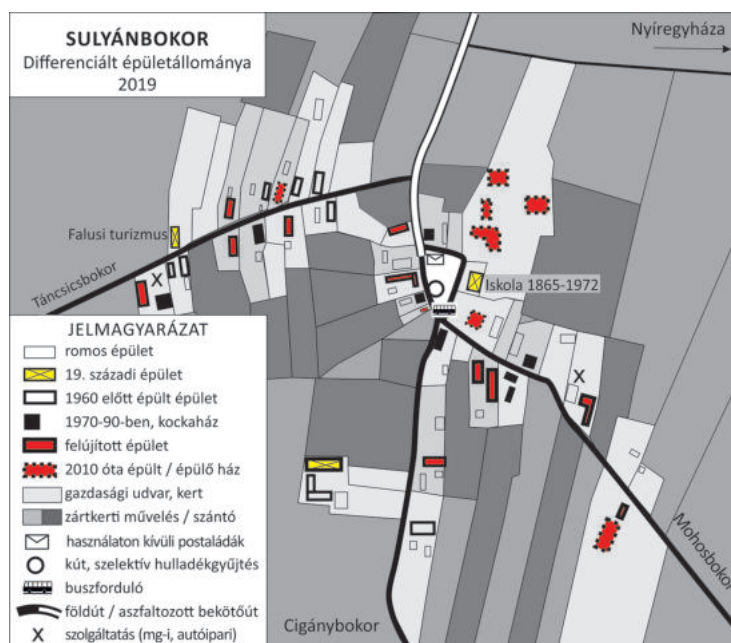
²⁵ Márkus 2009 133.

²⁶ GALAMBOS-KUJBUSNÉ 2001. 71.

régi kút. Később Sulyánban lakott a híressé vált utolsó hadifogoly, Toma András, akire még néhányan emlékeznek. Talán a legszebb régi porta a Szmolár családé volt, a Cigánybokor felé vezető út mentén, mely napjainkban is szépen gondozott, három nagy kutya őrzi évtizedek óta kitaróan, a nagy galambdúcot is megújították. A kapu közelében található nagy tölgyfát 1954-ben a betelepítés 200 évfordulóján ültették. (További érdekesség, hogy napjainkban Veresegyházán egy híresen jó Sulyán nevű cukrászda üzemel. Sporteseményen, Nyíregyházán 2025. februárban országos csúcsot futott 200 m-en Sulyán Alexa.)

Iskolaépület is létesült Sulyánban már a kezdetekkor. 1865-től 1971-ig működött itt iskola. Sulyán mellett Cigány-, Verbőczi- (ma Táncsicsbokor) és Mohosbokorból jártak ide tanulók. 1878-ban 4 osztályban 39 tanköteles tanulóból 33 fő járt iskolába. 1888-ban Vietórisz András volt a tanító, akkor 54 tanköteles korú gyermekből 45 fő járt iskolába, 43-an ágostai hitvallású evangélikusok, 25 fő magyar nyelvű, 20 tanuló tót nyelvű (Henzsel Ágota gyűjtése, 2017). A Sulyánbokori Dalegyelet 23 férfi tagjával (!) is itt jött mindig össze, Neumann Sándor tanító segítségével az 1920-as években (Nádassy Csaba gyűjtése alapján). 1931-ben Tranoscius-ünnep (Evangélikus imádságoskönyv) volt Sulyánban, ez a tanyabokrok közös éneklős ünnepe, ekkor mintegy 1000 fő jött el, állandó lakos 160 fő körüli volt. Az 1933-ban maga gr. Klebelsberg Kuno is járt itt az iskolában,²⁷ hiszen közoktatási miniszterként megerősítette a tanyai iskolákat az egész országban, így a térségünkben is. A legutóbbi, az 1950-es, 60-as évek legendás híré tanítója Kovács Tanító Bácsi/Úr, felesége és lánya is közszeretnek örvendett. Könyvtár és tanítólakás is volt az iskolában, egészen annak bezárásáig. Az egykori iskolaépület még ma is látható a tanyaközében, kissé romos állapotban. Sulyánbokorról és Tamásbokorról 1889-ben készült részletes szép térkép található a levéltár térképgyűjteményében (angol felirattal is).

Az 1910-ben végrehajtott népszámlálás idején 177 fő élt itt 40 házban, ekkor és az 1960-as években éltek és gazdálkodtak itt a legtöbben. A tanya-sorvasztó településpolitika itt is éreztette hatását. Az 1970-es, 80-as években elsősorban az infrastruktúra fejlesztésének hiányában elköltözések jellemezték a tanyákat. A város fejlődése nagy vonzerőt jelentett sokak számára. A leggyakoribb megoldás újra a kettős gazdálkodás volt: már a városban laktak, dolgoztak, de még megtartották a tanyasi házat és földet, ahol kiegészítő gazdálkodást folytattak, mely jól jövedelmezett a munkahely mellett. A rendszerváltást követő évben 58 fő a lakónépesség, 30 lakásban.

10. kép

Sulyánbokor differenciált épületállománya, 2019 (Szerkesztette és rajzolta a szerző)

Fig. 10

Differentiated building stock of Sulyánbokor, 2019 (Edited and drawn by the author)

²⁷ NÁDASY 2021. 48.

Az infrastruktúra lassan követte a városi fejlődést: a villany bevezetéskor, 1967-ben nagy fényünnepélyt rendeztek Sulyánbokorban. Hamarosan néhány televízió is volt a tanyán. Ezidőtájt jelentek meg az autók is, többnyire Moskvicsok, Wartburgok, áruszállításra is alkalmas nagyobb autók. Az ivóvízhálózat 1983–1984-ben épült ki. A gázhálózat a kilencvenes évek vége felé ért ide, sok család életét megkönnyítve. Napjainkban az internet lefedettség jó. A legnagyobb változást az utóbbi időszakban, a szennyvízhálózat 2013-as kiépítése jelentette, vegyes lakossági fogadtatással. Napjainkban szelektív hulladékgyűjtésre és elszállításra is van lehetőség. Azonban a zöld postaládasorok eltűntek a tanyaközéből. A kövesút 1994-ben történő kiépülése után már Sulyánbokor – sem távolságban, sem időben – nem esik távolabb a belvárostól, mint a város egyéb külső részei. 2020-ban új burkolatot kapott a keskeny bevezető út. Napelempark létesül itt is, talán az egykori kemencék helyett ebből fognak meleget nyerni. A megyei könyvtár Guruló Könyvtár elnevezésű könyvtárbusza rendszeresen felkereste ezt a tanyát is. A buszjáratok 1998-tól folyamatosan bővültek, a H40-es járat rendszeresen, gyakran „bemegy”. Előtte az „elágazásig”

azaz a 36-os főútig sokat gyalogoltak, kerékpároztak, akár sötététben, hóban is az itt élők. Manapság általában két autót használnak a családok, könnyebben megoldható a ki és bejárás. Néha a turizmus is megjelenik, érdeklődő csoportok, többnyire szakvezetővel keresik fel ezt a bokortanyát is.

Napjainkban hat-hét ház is megújul, új épül. Egymástól független vállalkozások működnek itt: zöldség- és gyümölcsstermesztéssel foglalkozó családi gazdálkodók, téli tárolásra is berendezkedett gazdaság, lovastanya, istállók, gazdasági épületek, autószerelő műhely, időszakosan falusi turizmus céljából hagyományosan kialakított vendégfogadó porta, egy új lakos nyaranta fafaragó tábort szervez, és vannak, akik az „alvófunkciót” erősítik. Az iskolaépület rendbetétele a Nyíregyháza Kertvárosi Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház és gyülekezete által újra elindul.

11. kép

Sulyánbokor – változatos kerítések a 2020-as évekre (*A szerző felvétele*)

Fig. 11

Sulyánbokor – variety of fences by the 2020s (*Photo by the author*)

Sulyánbokort Rókabokorral együtt védett településszerkezetű zónává minősítette a város 2008-ban. A sulyánbokoriak is teljes mértékben együtt tudnak élni a várossal. Örvedetes, hogy életképes ez az átalakulás, azonban egyre ritkábban követi a „tanyasi” hagyományokat. A tanyaközét évközben igyekeznek rendben tartani a városi közterület-gondozókkal együtt, karácsonyi időszakban az itt álló fát szépen feldíszítik.

12. kép

Sulyánbokor és Tamásbokor megőrzött településszerkezete 1899, 2011, 2024.
(MNL, SzSzB Megyei Levéltára, Google, települési önkormányzat)

Fig. 12

Preserved settlement structure of Sulyánbokor and Tamásbokor 1899, 2011, 2024.
(National Archives of Hungary, County Archives, Google, local authority)

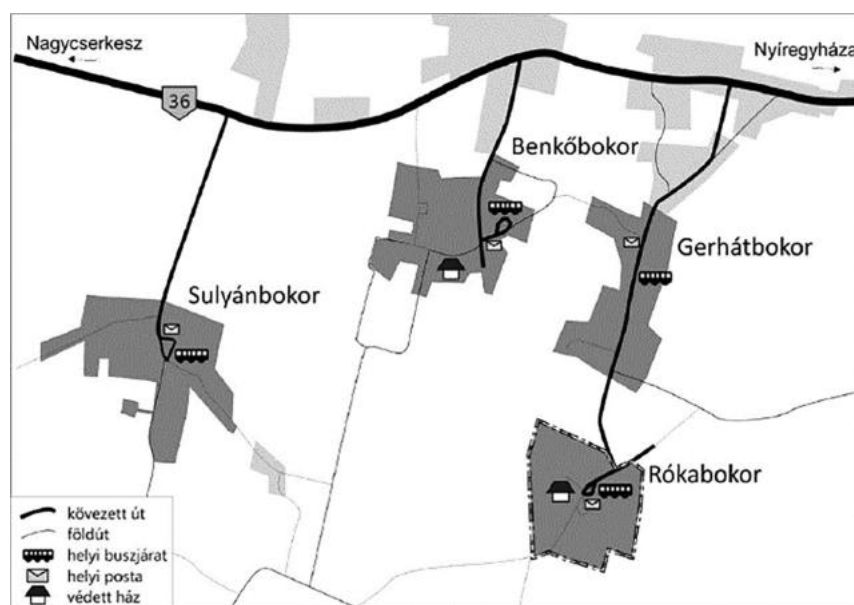
A bokortanyák differenciálódásának hatása a tanyaképre

A bokortanyák fennmaradása és fenntartása nem lehet kétséges. A múlt, a hagyomány ereje, a tanyai életmód szeretete mellett a gazdasági viszonyok és a családi gazdálkodás jelentősége is élteti őket. A bokrok infrastruktúrájának javulásával a belvárostól eltérő, de kényelmes lakókörnyezetet igénylők szándéka megvalósulhat: városi lakosként kellemes természeti környezetben élhetnek. Az tanyák fejlődéséhez az infrastrukturális fejlesztések mellett a szuburbán övezetben való elhelyezkedés is nagymértékben hozzájárul,²⁸ így előregedő és megújuló tanyákkal találkozunk. A települési

²⁸ B. PRISTYÁK–KÓKAI 2012. 98–99.

és mezőgazdasági alapfunkció mellett az ipari területek nagysága is növekszik a tanyás térségben, éppen a várostól nyugatra eső földrajzi helyzete miatt (a főváros, a fejlettebb térségek felé elhelyezkedő területe a városnak). Mindemellett erősödik a rekreációs lehetőségek szerepe és a természeti, természetközeli állapotok megőrzése.²⁹ A bokortanyák funkciója részben megváltozott, a kint élők életmódja nagy eltéréseket mutat, differenciálódtak a tanyák, sorsukat sok tényező alakítja.

Az általános feltételek mellett egyedi és időszakos tényezők is befolyásolják a tanyák sorsát (például közlekedési pályák, ipartelepek építése, egy-egy projekt, vállalkozásfejlesztés, egy-egy tehetősebb család jelenléte). Összetett kérdés, hogy mi alapján dől el a továbbélés iránya. A szubjektív megítélés mellett a megfelelő összehasonlítási alappal is rendelkezniünk szükséges. Egy távolról érkező utazónak egységesnek is tűnhet a bokortanyák képe, de akik mélyebben megérik az egyes tanyákat, megláthatják a kisebb és nagyobb különbségeket. Fejlett agglomerációban lévő, településközi külterülethez képest lemaradás figyelhető meg. Az alföldi tanyás térségek között utazgatva – akik sokat utaznak az Alföldön ezt megerősíthetik, vagy megcáfolhatják – Nyíregyháza tanyáit a fejlett, fejlődő, megújuló jelzőkkel illetik, ez is megerősíti, hogy a bokortanyákon összességében a megmaradás, továbbélés a szembetűnő.

13. kép

Néhány bokortanya úthálózati vázlata, 2020 *(Szerkesztette és rajzolta a szerző)*

Fig. 13

Road network diagram of some grouped farmsteads, 2020 *(Edited and drawn by the author)*

Nyíregyháza az elmúlt évtizedek városfejlesztési tevékenységeként a megyeszékhelyek sorában is markáns helyet foglal el, külterületével is egyre többet törődik minden szempontból. Emellett a lakosság önfenntartó, önmegvalósító gyakorlata is szükséges a további fejlődéshez, a helyi termékek vásárlására is alapozott gazdálkodás ennek meghatározó része. A napjainkra kialakult vásárlási szokások és remélhetőleg a társadalmi és gazdasági környezet lehetővé teszi ezt, ahogyan ezt az elmúlt 270 évben is biztosította.

²⁹ SZIGETVÁRI 2015. 4–24.

1. táblázat

Sulyán-, Benkő-, Gerhát- és Rókabokor népességszáma (fő) 1920–2022

Table 1

The Population of the Grouped Farmstead of Sulyan, Benko, Gerhat and Roka between 1920 and 2022 (persons)

Év	Sulyánbokor	Benkőbokor	Gerhátbokor	Rókabokor	Összesen a 4 tanya
2022	45	53	108	38	244
2015	39	42	45	23	149
2011	40	72	97	40	249
2001	50	84	70	45	249
1990	58	70	63	46	237
1960	149	129	148	122	548
1920	177	131	135	101	554

(KSH és saját gyűjtés alapján)

A legutóbbi jelentős változás az 1952. évi központi településrendezés miatt következett be, ekkor hozták létre Nagycserkesz és Nyírtelek településeket. Az elmúlt évtizedben a szuburbanizációs folyamatok, az ipartelek terjeszkedése és az infrastrukturális fejlesztések hatnak leginkább a tanyák helyzetére, például Szélsőbokor, Zomboribokor, Kazárbokor, Szabadságbokor esetében. A Nyíregyháza peremén elhelyezkedő bokortanyák összeforrnak a várossal, kertvárosias jelleget vesznek fel, a nehezen megközelíthető tanyák elsorvadnak.

A tanyai lakosság összetételében is jelentősen differenciált lett, a lakásállomány is mozaikos. A kiemelkedő és a pusztuló tanyák kezdenek elkülönülni, egy-egy tanyán belül, akár egymás mellett is vegyes a kép. A tanyai lakosság foglalkozási szerkezete is sokrétű, az agrártevékenység mellett a szolgáltatások is megjelentek.

A bokortanyák élete a hagyományos, földműveléssel, állattenyésztéssel és határhasználattal szorosan összefüggő eredeti rendtől eltávolodott. Változott az életmód is. Azok a tanyák,

14. kép
Rókabokor és Sulyánbokor tanyaköze, aszfaltozott és földúton kialakított buszfordulóval (A szerző felvétele)

Fig. 14
Between the farms of Rókabokor and Sulyánbokor, with an asphalt and dirt road bus turn (Photo by the author)

amelyek a főútvonalak közvetlen közelében helyezkednek el, falusias településsé alakulnak. A jó közlekedési lehetőségek miatt az emberek a városba járnak dolgozni. Kiépült az alapinfrastruktúra, üzletek, hivatalok jelennek meg. Ezzel egyidőben ellentétes folyamatok is jelen vannak: tanyasi iskolák megszűnése, a régi közintézményi épületeket az egyház igyekszik hasznosítani. A városhoz közel eső helyeken kialakult telekosztási rend nem alkalmas gazdálkodásra. Alvófalú jelleget vesz fel. A legtöbb tanya részben vagy egészében megőrizte gazdasági szerepét. Az életképes, fejlődésnek induló tanyákon kevés helyen találunk elhagyott portákat. A hétvégi házas hasznosítás is megfigyelhető. Mindemellett a turizmus pozitív hatása is megfigyelhető a bokortanyákon, szállás- és vendéglátóhelyek működtetése és kerékpáros, lovaskocsis kirándulások szervezése egyre gyakrabban történik.

A tanyabokrok egyéni karaktere, a közlekedési lehetőségek, a tanyák közötti hierarchiában elfoglalt helyük határozzák meg létüket. A bokortanyák közötti kapcsolat is befolyásolja az ott lakók és a megtelepedők életminőségét.

A tanyák szervesen hozzátartoznak Nyíregyházához, külterületéhez. Egyrészt a hagyomány ereje tartja őket fenn, másrészt ismét jelentőséget kap a mai gazdasági viszonyok között az egyéni vagy családi gazdálkodási mód, és a hagyományos elveken alapuló gazdálkodás modernebb formái. Ezt segíti elő a bokortanyák közművesítése, infrastrukturális fejlesztése, mely döntő jelentőségű. Korunk autóhoz kötött világában a tanyákat megközelítő utak teljes kiépítettsége, a bokron belüli pormentesítés a legalapvetőbb feltétel. Mindez biztosíthatja, hogy a fiatalok se távolodjanak el a tanyákról. Ha a lakosok érzik a bizonyosságot, a biztonságot, nem fognak elvándorolni.

A megszüntetett intézmények újrarendezésére van igény (óvoda, iskola, orvosi rendelő, helyi piac Nyíregyháza nyugati szélén, újabb buszjáratok). Ez maga után vonja a szomszédos bokortanya fejlődését is. A szükséges napi használatú intézményhálózat kiépülése, helyi vállalkozók közreműködésével lehetséges. Mint oly sok helyen, itt is a megélhetési lehetőségek a meghatározóak: legyen a tanyához kötődő vállalkozás, legyen elérhető munkahely, és ha amellet gazdálkodik a család, az megérje. Hosszútávon ezen szempontok figyelembevételével döntenek majd fiatalabb generációk a bokortanyák fennmaradása vagy elsovadás mellett.

A szuburbanizáció és az iparterületek bővülése, az ipari parkok megjelenése olyan kihívást jelentett a város gazdaságára, társadalmára és kapcsolatrendszerére, amelyekre viharos gyorsaságú válaszokat kellett volna adnia a várospolitikának. Nyíregyháza népességszáma, központi funkciógazdagsága, térszervező ereje tükrözi növekedését, napjainkig biztosítva a társadalmi-gazdasági fejlődés lehetőségét. A nyíregyházi agglomerációnak, mint gazdasági, foglalkoztatási, közszolgáltatási, turisztikai és kulturális centrumnak a fejlesztése folytonos. A 15. kép a bokortanyák története folyamán lezajló változásokból, a fejlődési szakaszokból levonható következtetéseket igyekszik összegezni. A tanyabokrok 270 éves történetéből a fejlődési szakaszokat mutatom be. Ezek az előrelépést meghatározó belső és külső tényezőkből adódnak, a tanyák lakosság elkötelezettsége ehhez hozzájárul. A külső tényezők olykor lassabban, máskor gyorsabban érték el a tanyabokrok területét és lakosságát. A tanyás térségek átfogó fejlesztési programjának és cselekvési tervének megvalósítása a Tanyafejlesztési Programban tetten érhető, ebbe bekapcsolódtak a bokortanyák is, a tevékenységek diverzifikációjának segítése történik: az önellátást szolgáló termelés mellett a termékek és szolgáltatások piacánvaló jelenésének támogatása, a „több lábon állás” ösztönzése. A 2000-es évektől elérhető különböző pályázati lehetőségekből is preferálnak, a városperemi helyzet sokszor előnyt jelent. Nyíregyháza város településfejlesztési terveiben is kiemelt figyelmet fordít a bokortanyák területére.

A jövőkép megrajzolásában bizakodóan tekinthetünk előre, hiszen az elmúlt évszázadok a bokortanyák életképességét bizonyítják. A szakmai indítatású kutatások mellett a figyelem

15. kép

A bokortanyák fejlődési szakaszai, létrejöttüktől napjainkig
(Szerkesztette és rajzolta a szerző)

Fig. 15

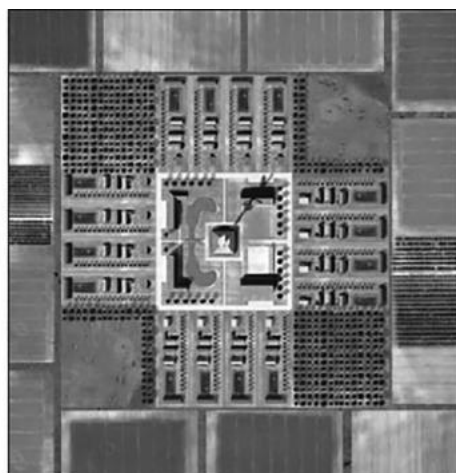
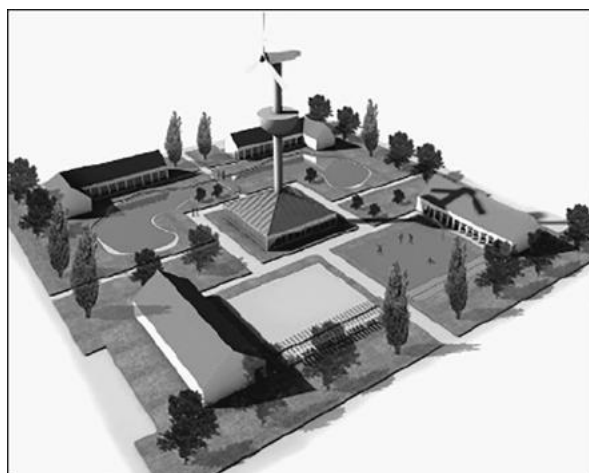
The development stages of the grouped farmsteads, from their creation to present day
(Edited and drawn by the author)

újszerűen, a 2020-as évek örökségvédelmi gondolkodásmódja és az ökotudatos szemlélet terjedése miatt is

újra a tanyák felé fordul, többféle irányból. Hiteles filmes dokumentálás³⁰ is történt a városi televízió által. Az országos figyelem egyike volt a Magyar Művészeti Akadémia rendezvénye: Van-e jövője a tanyáknak? címmel, amelyen 2024-ben Budapesten megtartott előadások között szerepeltek a bokortanyák, Bodonyi Csaba építész organikus innovációja témában. Családfakutatás során is egyre több familia érdeklődik az egykoron tanyákon élő felmenők iránt.

Életképesek a tanyák, revitalizáció történik a rendszerváltáshoz képest, a sok változás közepette azonban településmorfológiai képükben nagyrészt megőrzik a megtelepedési jellemzőket, a sajátos, bokortanyás településszerkezetet, mely örökségvédelmi és környezettudatossági szempontból is meghatározó.

16. kép

XXI. századi korszerű, organikus tanyabokor tervezett sémája, Bodonyi Csaba tervei
(XXI. századi korszerű tanyabokor koncepciója)

Fig. 16

Planned scheme of a 21st century modern, organic farmstead, plans by Csaba Bodonyi
(21st century modern farmstead concept)

³⁰ Vö. KÉRY 2020.

Irodalom

BALOGH 1970.

Balogh István: Határhasználat és gazdálkodás Nyíregyházán a XVIII–XIX. században. [Использование угодий и хозяйствование в Ниредьхазе в XVIII–XIX. веках. Flurnützung und Wirtschaft in Nyíregyháza im 18. und 19. Jh.] *Ethnographia* 81: 2–4. 1970. 221–231.

BALOGH 1979.

Balogh István: A Nyírség tanyái. Szabolcs-Szatmár megyei földrajzi olvasókönyv 2. Szabolcs-Szatmár M. Tanács VB., Nyíregyháza 1979. 139–149.

BALOGH 1976.

Balogh Béla András: Nyíregyháza népesség- és településföldrajzi vázlata. *SzSzSz* 11: 4. 1976. 21–39.

BÁNSZKI 2014.

Bánszki Hajnalka: A csehszlovák–magyar lakosságcsere előkészítése Nyíregyházán. In: Falak és választóvonalak a történelemben. Terminus könyvek 1. Nyíregyházi Főiskola Történettudományi és Filozófiai Intézete, Nyíregyháza 2014. 241–253.

BELUSZKY 1968.

Beluszky Pál: A nyíregyházi tanyabokrok földrajzi vizsgálata. [Geographische Untersuchung der „tanya“-gruppen (bokortanya) in Bezirk Nyíregyháza.] Földrajzi közlemények Új folyam XVI: 2. 1968. 180–201.

BODNÁR 1999.

Bodnár Zsuzsa: Tirpák népi ételek, étkezési szokások. Agrár Marketing Centrum, Nyíregyháza, 1999.

B. PRISTYÁK 2011.

B. Pristyák Erika: A bokortanyák differenciálódása az elmúlt 20 évben. In: Geográfiai folyamatok térben és időben. Tanulmánykötet Dr. Hanusz Árpád 65. születésnapja tiszteletére. Szerk. Kókai Sándor. Nyíregyházi Főiskola Természettudományi és Informatikai Kar Turizmus és Földrajztudományi Intézete, Nyíregyháza 2011. 45–61.

B. PRISTYÁK–KÓKAI 2012.

Kókai Sándor – B. Pristyák Erika: Az agglomerálódás és az szuburbanizáció jellemzői a nyíregyházi településeggyüttesben/szuburbiában. [Characteristics of Agglomeration and Suburbanization in the Nyíregyháza urban settlement group/suburbia.] *Településföldrajzi tanulmányok* 1: 2. 2012. 87–103.

B. PRISTYÁK 2014.

Bácskainé Pristyák Erika: Életképes bokortanyák. Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza 2014.

BUKOVSKY 1997.

Bukovszky László: A nyíregyházi tirpákság áttelepülésének levéltári forrásai Szlovákiában. [Die Archivquellen in der Slowakei zur Übersiedlung der Slowaken von Nyíregyháza.] *SzSzBLÉ* 12. Nyíregyháza, 1997. 365–380., 491–492.

CSATÁRI 2004

Csatári Bálint: A tanya, mint rendszer. In: Tanyai kaleidoszkóp. Kiadja: MTA RKK ATI, Alföldi Tudományos Intézet, Kecskemét 2004. 6–18.

CSERVENYÁK 1974.

Cservényák László: Nyíregyháza örökvaltsága. Nyíregyházi Kiskönyvtár 9. Szabolcs Megyei Lapkiadó, Nyíregyháza 1974.

CSERVENYÁK–MEZŐ 1987.

Cservenyák László – Mező András: Nyíregyháza története. Városi Tanács, Nyíregyháza 1987.

FÉNYES 1851.

Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, Kiadta: Fényes Elek Pesten 1851. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyos-orszagleirasok-81A15/fenyos-elek-magyarország-geographiai-szotara-84F88/n-86AFA/nyiregyhaza-86C08/>

FRISNYÁK 1985.

Frisnyák Sándor: Nyíregyháza földrajzi képe. [Das geographische Bild von Nyíregyháza.] *Földrajzi közlemények Új folyam* XXXIII: 3. 1985. 196–215.

FRISNYÁK 2003.

Frisnyák Sándor: A szlovák telepések kultúrtáj- és gazdaságfejlesztő tevékenysége Nyíregyházán (18–19. század). In: Nyíregyháza. Előadások a város újratelepítésének 250. évfordulóján. Szerk. Frisnyák Sándor. Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszéke, Nyíregyháza 2003. 81–90.

HENZSEL 2003.

Henzsel Ágota: A nyíregyházi bokortanyák. *Honismeret* 31: 3. 2003. 67–69.

HENZSEL 2006.

Henzsel Ágota: Paléták és palétások a nyíregyházi tanyákon. *SzSzBLÉ* 17. 149–160.

HENZSEL 2017.

Henzsel Ágota: Evangélikus tanyai iskolák szervezése Nyíregyházán. In: A reformáció öröksége a tírjákok körében. Szerk. Szabó Sarolta. Nyíregyházi Evangélikus Nagytemplomért Alapítvány, Nyíregyháza 2017. 123–144.

GALAMBOS–KUJBUSNÉ 2001.

Galambos Sándor – Kujbusné Mecsei Éva: Nyíregyháza mezőváros tanácsa által határozott...1793–1837. Forrásválogatás. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, Nyíregyháza 2001.

GEDULY 1996.

Geduly Henrik: Nyíregyháza az ezredik évben. (Reprint kiadás). Informa Kiadó, Nyíregyháza 1996.

HUSZTI 2001.

Husztai Éva: A Nyíregyháza környéki tanyavilág az ezredfordulón. *SzSzBSz* 36: 2. 2001. 153–165.

ISTVÁNOVITS 1997.

Istvánovits Eszter: Nyíregyháza–Manda bokor, M3 autópálya 23. *Régészeti füzetek* 48. 1997. 22–23.

JAKAB 2009.

Jakab Attila: X–XI. századi temető Nyíregyháza–Felsősimahatárából. [10th–11th century cemetery at Nyíregyháza–Felsősimahatár (Motorway M3, site 161).] *NyJAMÉ* 51. 2009. 79–147.

KÉRY 2020.

Városépítő tírjákok – film. Operatőr-rendező: Kéry Péter – vágó Csordás László. A film Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából készült. Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár Digitális Archívum 32:58 perc. <https://www.youtube.com/watch?v=vofnbTzdrbk>

KUJBUSNÉ 2003.

Kujbusné Mecsei Éva: Nyíregyháza önkormányzata (1753–1848). Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények 28. Nyíregyháza 2003.

LŐRINCZ 2005.

Lőrincz Klára: „A nyíregyházi bokortanyák revitalizációjának lehetőségei”. Szakdolgozat. Szent István Egyetem, Gödöllő 2005.

MARGÓCSY 2002

Margócsy József Utcák, terek emléktáblák V. Újabb mozaikok a régi Nyíregyháza történetéből. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza 2002.

MÁRKUS 1938.

Márkus Mihály: A bokortanyák társadalomrajza. In: Szabolcs vármegye. Szerk. Csíkvári Antal. Vármegyei szociálgeográfiai kiadóhivatala, Budapest 1938. 118–126.

MÁRKUS 2009.

Márkus Mihály: A bokortanyák népe. (reprint kiadás) Kelet Press Könyv és Lapkiadó, Nyíregyháza 2009.

MIZSER 1992

Mizer Lajos Tirpák vezetéknevek. Bessenyei György Tanárképző Főiskola Tudományos közlemények 13/ c. Nyelvészeti közlemények 1992. 14

NAGY–DUDÁS–BODNÁR 2016.

Nagy Gábor – Dudás Gábor – Bodnár Gábor: „Mégfogyva bár...” Egy tanyafelmérés tanulságai Békés megyében. [„Diminishing, although...” Lessons from a survey of the outskirts in Békés county.] *Tér es Társadalom* 30: 1. 2016. 93–111.

NAGY 2014.

Nagy Zsuzsa: A nyíregyházi bokortanyák társadalmi-gazdasági helyzetének bemutatása, jövőjének vizsgálata geoinformatikai eszközök segítségével. (diplomamunka) Debreceni Egyetem TTK, Földtudományi Intézet, Debrecen 2014.

MENDÖL 1963

Mendöl Tibor Általános településföldrajz, Akadémia Kiadó Budapest 1963 586. 225

NÁDASY 2021.

Nádasy Csaba: Szmolár Mihály – Sulyánbokor mecénása. Magánkiadás, 2021.

NÉMETH 1980.

Németh Zoltán: Az egynyelvűség-kétnyelvűség kérdése a nyíregyházi tirpákság esetében. Irodalom és nyelvtudomány, A Bessenyei György Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei 8/c 1980. 121–140.

NÉMETH 1987.

Németh Zoltán: Tirpákokra vonatkozóiratok Nyíregyháza történetéhez 1755–1792. In: Szabolcs-szatmár megyei helytörténetírás I–II. Szerk. Gyarmathy Zsigmond. Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár, Nyíregyháza 1987. 350–381.

NÉMETH 1991.

Nyíregyházi szlovák (tirpák) nyelvjárási és néprajzi emlékek V. Szerk. Németh Péter. JAMK 32. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 1991.

PAPP 2013.

Papp Sándor: Nyíregyházi bokortanyák. Rókabokor. Városvédő füzetek 2. Nyíregyházi Városvédő Egyesület, Nyíregyháza 2013.

NYÍREGYHÁZA 2017.

Nyíregyháza Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája <http://www.nyiregyhaza.hu/index.php>, Nyíregyháza, 2017. 2022. 32

PRISTYÁK 2003.

Pristyák Erika: A bokortanyák morfológiai képének változása, átalakuló tanyaszerkezet. In: Előadások a város újratelepítésének 250. évfordulóján. Szerk. Frisnyák Sándor. Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszéke, Nyíregyháza 2003. 167–174.

SIMKÓ 1910.

Simkó Gyula: Nyíregyháza és tanyáinak települése. *Földrajzi közlemények* 38: 2. 41– 72.

SZIGETVÁRI 2015.

Szigetvári Csaba: Barátságos bokortanyák – Kalauz a Nyíregyháza környéki bokortanyás és tanyás térség természeti értékeihez, térképmelléklettel. E-misszió Természet- és Környezetvédelmi Egyesület kiadványa. Nyíregyháza 2015.

SZOHOR 1924.

Szohor Pál: Nyíregyháza az örökválság 100. évében. Jóba, Nyíregyháza 1924.

B. PRISTYÁK Erika

Nyíregyházi Egyetem
Földrajz és Turizmus Intézeti Tanszék
H-4401 Nyíregyháza Sóstói u. 31/B
e-mail: pristyak.erika@nye.hu

Settlement Geography Characteristics of Grouped Farmsteads

The grouped farmsteads located west of Nyíregyháza have a unique settlement morphology. Since their formation in the mid-18th century, they have had a specific settlement structure, which they have preserved, surviving several significant settlement policy changes. The basis and form of this is the group arrangement, which retained the characteristics of the settlement period: the radial arrangement of plots around a watery depression and the extended-family settlement. This is the dominant arrangement on several farms today, for example Rókabokor, Sulyánbokor, Tamásbokor, where 4 or 5 farm roads lead out from the central part in a radial direction. The term “bokor” was used less by the local population, the Tírpáks, and they used the name of the settlement, then the farm, to mean the family or other name, for example, I’m going to Varga, I’m going to Manda. This is still a common usage today. The term „bokor” can be found in official documents since the late 1820s, and was first used by András Sexty, a surveyor (engineer of Szabolcs County). It spreads as the total exodus from the city intensifies. There are a total of about 59 grouped farmsteads, with a decreasing population today (6,038 people, Central Statistics Office (CSO) 2022). Nyíregyháza has 36, Nyírtelek has 16, and Nagycserkesz has 7 outskirts units. Most of this is land that is clearly visible in 18th century documents and historical maps, such as the first military survey map, and is free of land use restrictions. After the 19th century migrations, the last significant change occurred due to the administrative border changes in 1952. In the past decade, suburbanization processes (for example, Szélsőbokor, Zomboribokor, Kazárbokor), the expansion of industrial estates (Szabadságbokor, Kovácsbokor) and infrastructural developments have had the greatest impact on the situation of the farms.

The rising and declining farms are beginning to separate. The grouped farmsteads on the outskirts of settlements merge with the city, taking on a garden-town character, while the farms that are more difficult to access wither away. The composition of the farm population is significantly differentiated today, and the housing stock is also patchy, but overall they have been viable for 270 years.

Erika B. PRISTYÁK

University of Nyíregyháza
Institute of Geography and Tourism
H-4401 Nyíregyháza Sóstói u. 31/B
e-mail: pristyak.erika@nye.hu